

Boda Sarolta

Iskola 2052-ben

- Oktatás a világ tetején -

Nepál a Himalája országa. A Szágármataról, a „világ fejről” Mount Everest néven mindenki tud, maga az ország mégis viszonylag kevésbé ismert tája a világnak. Egy expedíció tagjaként hat hetet töltöttem Nepálban, főként a magarok között a hegyekben. Itt alkalmam volt megismerni lakóinak, az európai ember szemében egzotikus életét.

A fejlődő országok, a harmadik világ népeinek sorsa bizonyára sok hasonlóságot mutat, eltérő földrajzi és történelmi helyzetük mégis sajátos gondokat vet fel.

Óriások között

Nepál – ez a másfél magyarországnyi területen fekvő kis ország két óriás, Kína és India közé szorulva vívja harcát a harmadik óriással, a 6-8 ezer méter magas Himalájával. A keskeny déli sávot, a Terait leszámítva az ország népe a Himalája alacsonyabban fekvő völgyeiben él, többnyire apró, 500-1000 fős falvakban. A nagyobb településeken 100-150 ezren, míg a Kathmandu-völgyben úgy egymillióan élnek. Az ország népességének (kb. 20 millió) csaknem fele 18 éven aluli, így az oktatás, az iskola akár fontos is lehetne a kormány számára. Sajnos nem az! Ezért a jövő iskolája helyett (Nepálban ma 2052-t írnak) inkább az európai régmúlt iskolaképe táruel élnek.

Az ország évszázadokon keresztül szinte teljes elzártságban élt, 1950 előtt csak nagyon ritkán engedtek be idegent. Ez a politika egyúttal a fejlődés lehetőségét is kizárta. Rohamos változások a nyitás után sem következtek be. Nepál szegény ország, nincs pénz a fejlesztésre. Kevés a jó út, rossz is alig van. A magasból alázubogó vizek itt nem termelnek elektromos áramot, így – a nagyobb városokat kivéve – nincs villany. A zord természeti környezetben a mindennapi létért kell küzdeni. Szinte hihetetlen, hogy 3-4 ezer méter magasságban a meredek hegyoldalakat majdnem a csúcsokig megművelik. A rizs és a kukorica itt a mindennapi biztos táplálék. A falvak lakói a teraszok szélén hagyott keskeny ösvényen 4-6 napi gyaloglás után érnek el egy-egy nagyobb településre, ahol van bolt, orvos és iskola. A hegyi ember ezért inkább a természetből él. A civilizáció csodáit még hírből sem ismeri. Házát fából, sárból építi, egyszerű bútort fából, nádból maga készíti, takaróját, ruháját otthon szövö. Ha van mit ennie, másra nem is igen tart igényt. A földművelés mellett nomád állattenyésztéssel foglalkoznak, de ez kevés változatosságot hoz a táplálkozásba, lévén az ország lakóinak 86%-a hindu vallású, így a marhát, bivalyt nem eszik, nem ehetik meg. A vallásból következő, hivatalosan ugyan eltörölt, de ma is számon tartott kasztrendszer, valamint a nemzetiségi, törzsi hovatartozás akáposan megosztja a lakosságot. Statisztikailag is több mint 50 népcsoportot tartanak számon, akik mind erősen kötődnek helyi szokásaikhoz, nyelvükhöz, régóta kialakult törzsi szervezetükhöz. Van egy közös nyelv: a nepáli, de ezt nem beszéli mindenki.

Nepálban a politikai események az 1950-es forradalom után kezdtek megélni. Akkor már több mint 100 éve a *Ránák* uralkodtak, akik teljes elzártágban tartották az országot a külvilágtól. Az események felgyorsulása Nepál és a világ kapcsolatára vonatkozik, hiszen belül mindig is véres hatalmi harcok dúltak. Az országban királyság van és parlamentáris demokrácia, de a kormány még ma is elég gyakran változik. Utoljára 1995 szeptemberében, érkezésünk előtt néhány nappal váltották le a hatalomból a kommunistákat, ezúttal viszonylag békésen. Most újra demokratikus kormánya van Nepálnak. A vezetők fejlődést, reformokat és jólétet remélnek és ígérnek.

Állam és oktatás

Ha modernizálásról beszélünk, Nepálban nem lehet figyelmen kívül hagyni az ismertetett körülményeket. Itt a szokások, az igények és a prioritások mások, mint a fejlett világban.

Az 50-es évekbeni Nepált olyanoknak kell elképzelni, mint Európa volt a XI–XII. században. A fejlődés során azonban kimaradtak a közbeeső századok: egyszerre érkeztek ide az amerikaiak és a szovjetek, kezdtek építeni a kínaiak és az indiaiak. Mindent azonnal kellett volna csinálni: erőművet, utat, kórházat, iskolát építeni, a mezőgazdaságot fejleszteni. A XX. század technológiájával azonban nem lehet modern kórházat építeni áram és út nélkül. Így azután egyszerre, egymás után nekiláttak mindennek.

Mahendra király őriasi energiával fogott hozzá a modernizáláshoz. A gazdasági intézkedések mellett törődött a kultúrával is. A 60-as évek elején általános tankötelezettséget írt elő és megalapította az ország első egyetemét. Az apjáról, *Tribhuván* királyról elnevezett egyetem ma is az egyetlen állami egyetem. Iskolákat kezdtek építeni, és tanárokat kerestek, hogy írni, olvasni tanítsák a gyerekeket. A király ezzel az intézkedésével megteremtette az állami oktatás alapjait.

A jégvirágtól a palatábláig

Amilyen göröngyös volt *Móra Ferenc* útja a jégvirágos ablaktól az iskolatábláig, olyan nehezen haladt előre az oktatás ügye Nepálban. A meghozott törvényeket az ország fővárosában, Kathmanduban és körben a völgyben talán be lehetett tartani, de más volt a helyzet szerzte az országban. A törvényekkel előírtak valamit, de nem adtak hozzá semmit. Persze nem rosszállóan mondom ezt, hiszen nem is volt mit. Még csak nem is a pénzről beszélek, ami az európai embernek manapság először eszébe ugrik. Ám ahol nincs tanult ember, ott nincs aki tanítson, de az sincs, aki könyvet írjon, tantvert szerkesszen, iskolát alapítson. Ha lenne, sem tudná, milyen nyelven. Minden törzsi nyelven nem lehet, a nepálit pedig nem értik. Azért mégis elindult valami. A falvakban időnként összegyűjtötték a gyerekeket és tanítani kezdték őket. A gazdag családok gyerekei korábban külföldre jártak tanulni, most ők segítettek a szervezésben. De jött segítség másahonnan is. A világ tetejét először meghódító hegymászó, az új-zélandi *Sir Edmund Hillary* alapítványt szervezett, hogy iskolát építhessenek a falvakban. Éveken keresztül visszajárt Nepálba, sokszor maga irányította az építkezéseket. Az eredmény nem is maradt el. Ha hihetünk a számoknak, akkor 1992-re több mint 19 ezer (!) elemi iskola működött az országban 78 ezer tanítóval és hárommilliónál több kisdíakkal.

Kiépült az alsó középiskola és a középiskola rendszere is. Az egyetemen tíz szakterületen oktatnak hallgatókat.

A kép azonban korántsem egységes. Nepálban sohasem beszélhetünk általában, itt mincsenek átlagok. Ami igaz a Kathmandu-völgyben, az nem igaz a hegyekben vagy a trópusi Terain. Aki magániskolába jár, annak a helyzete nem hasonlítható össze az állami iskolai diákéval.

English Boarding School

A kifejezés angol bentlakásos iskolát jelent és nagyon szépen hangzik. De véletlenül se képzeljünk el elegáns épületet magas falakkal, a kertben fesztelenül sétáló diákokkal. Ez az elnevezés csupán cégtábla és remény az előrejutásra, a továbbtanulásra. Sok szülő szeretné, ha gyermeke jobb iskolába járhatna, és abban a reményben küldi ide, hogy talán eljuthat majd Indiába és ott tanulhat. Ennek előfeltétele az angol bentlakásos iskola. Az iskolák száma pedig szaporodik. Omladozó épület, kidőlt vasajtó, rajta a felirat: English Boarding School!

Deepak Thapa úr, egy jó nevű fővárosi iskola, a Rató Bangala angol- és társadalomtudományok tanára. Vele beszélgettem a nepáli iskolákról. Tőle származnak információim arról, hogy a kis falvakban is találunk bentlakásos iskolát, ahol az épületben talán csak két szoba van, az egyikben tanulnak, a másikban alszanak és esznek a gyerekek. Ráadásul ugyanabban a faluban van, ahol a gyerekek laknak. Nagyon sokszor képzetlen tanár tanít, de indiai! És ez fontos, mert az indiai tanár angolul tanít, így a gyerekek megtanulják a nyelvet, ami feltétele annak, hogy indiai iskolába járhassanak.

A nyelvi probléma sajátos helyzetet teremt a nepáli oktatásban. Az egyetemen van tanárképzés nepáli nyelven, ezért van sok jól képzett tanár, aki csak az állami iskolában tud elhelyezkedni. Ugyanakkor egyre több magániskola van, ahol angol a tanítás nyelve. Ide Indiából hívnak tanárokat, akik anyanyelvi szinten beszélnek az angolt, de nincs szakmai képzettségük és nem tudnak tanítani. Az indiaiak szívesen jönnek, mert otthon nincs munkájuk, Nepálban pedig pusztán nyelvtudásukkal álláshoz jutnak.

Nepálban nincsenek angol nyelvű tankönyvek, ezért a magániskolákban indiai kiadásúakból tanítanak. Így történhet meg, hogy a diákok nem ismerik a nepáli történelmet, mert az indiait tanulják angol nyelven. Ma azonban a továbbtanulásnak Nepálban ez az egyetlen járható útja.

A nepáli iskolarendszer

Nepálban ma már a magániskoláké a vezető szerep. Mind az állami oktatásban, mind a magániskolában hatéves korban kezdődik a tanítás. A gyerekek a családból kerülnek az iskolába, mert óvoda nincs. Néhány magániskola kezdeményezi a kicsik oktatását, de ez nem óvodai jellegű, hanem úgynevezett „gyerekiskola”. Az oktatás tízosztályos és mára már nem kötelező. A szülők döntenek el, hogy akarják-e gyerekeiket iskolába járatni. Igaz, az iskoláért fizetni kell, még az állami iskolában is. Az új kormány azonban az elemi iskolában törölte a tandíjat. Az elemi iskolai oktatás az eddigi három év helyett öt évig tart, és erre épül a középiskola (secondary school), ami a magániskolákban eltérő módon is szerveződhet. A gyerekek a tankönyveket ingyen kapják, már ahol van, mert az elemi iskolák számára sok esetben nincs is tankönyv.

A kormány az ingyenes elemi oktatást öt éven át csak úgy tudja megvalósítani, hogy a működés költségeit alapszinten biztosítja, de például az iskolai zenetanulásért, a sportért vagy a könyvtár használatáért már fizetni kell.

A felsőbb osztályok költségeinek felét az állam fedezi, a többit tandíj formájában a szülők fizetik. A tandíj havi összege 30-40 rúpia (kb. száz forint), ami nem tűnik soknak, de ne felejtjük el, hogy Nepálban átlag négy-nyolc gyerek él egy családban, és falun, a földeken dolgozó parasztnak sokszor nincs is pénzükhöz, mert ők közvetlenül a terményeiket cserélik el.

De nem csak a pénzhiány az oka annak, ha a gyerekek nem járnak iskolába. A termelésben már a kisebbek is részt vesznek, és vetés-betakarítás idején a családban nem tudják a munkájukat nélkülözni. Így azután minden szép számadat ellenére ma bizony a nepáli gyerekek jó része nem jár iskolába. Ezért is különös a kormánynak az a terve, hogy 12 évre növelje az oktatás idejét. Valószínűleg a magániskoláknak szól a terv, mert az állam évek óta nem létesít iskolát, és a meglevők is sorra alakulnak át.

Tábla és kréta

A magániskolák sem egyformák. A főváros előkelőbb negyedeiben jó nevű és patinás iskolák működnek, ahová az itt élő európaiak és amerikaiak is járatják a gyerekeiket. A kevésbé „jó helyeken”, a falvakban, a magán- és az állami iskola látszatra nem különbözik egymástól. Mindegyikben csak tábla és kréta van. A városokban itt-ott székek és asztalok is, falun a földön ülnek, de Nepálban ez a természetes. A házakban sincsenek székek vagy asztalok. Az élet a földön, a tűz körül zajlik.

Az iskolában a tanár személye a legfontosabb, ugyanis nincs is más. A legjobb iskolák is legfeljebb egy-egy térképpel, tablóval rendelkeznek, számológép, nyelvi laboratórium, fizikai vagy kémiai szertár talán egyetlen iskolában sincs. Az elemi iskolai tankönyvek hiánya miatt a középiskolában sokszor újra tanítják a már átvett anyagot.

Téli vakáció

A tanítás a tavasz beköszöntével, februárban kezdődik, és tél elején, decemberben ér véget. A tanév három szakaszra bomlik, közte különböző ünnepi szünetek vannak. Nepálban mindig van valamilyen ünnep. A tanítás vasárnaptól péntek délig tart, reggel 10 órától délután 3-4 óráig. Ez a furcsa napirend jól alkalmazkodik a nepáli szokásokhoz. 9 óra felé együtt étkezik a család, majd a gyerekek iskolába mennek. Az út egy órát biztos eltart. Mindenhol sokat kell gyalogolni. Az iskolában nincs étkezés. Tanítás után hazagyalogolnak. 6 óra körül besötétedik, akkortájt következik a délutáni étkezés. A sötétedéssel együtt aludni mennek.

Hasonlóan, de az intézeti rend szerint alakul a bentlakók napja. Nekik azonban van tanulási idejük, és ha szerencsések, az iskolakertben van játszótér, ahová kimehetnek. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a legmeglepőbb élményünk az volt, hogy a gyerekeket nem láttuk játszani. A falvakban semmilyen játékszert nem láttunk. A gyerekek egymás között voltak, a felnőttek egyáltalán nem foglalkoztak velük. A kicsik a még kisebbeket cipelték a hátukon, és talán nem túl szép, de pontos kifejezéssel élve, valahogy eltelt a napjuk. Sajnos, semmi olyan tevékenységet nem láttam, amit játékként tudnék leírni.)

Az öltözék alapján felismerhető, hogy a gyerekek melyik iskolába járnak. Sokféle, színes egyenruhában láttuk őket a városban, könyveiket kézben vitték. Kevés gyereknek volt táskája. A lányok és a fiúk külön csoportokban járnak, annak ellenére, hogy vegyes osztályokban tanulnak. Igaz, a lányoké a terem egyik fele, a fiúké a másik. Az osztályok létszáma nincs szabályozva, ahányan egy évben jelentkeznek, annyian vannak együtt. Ez a szám akár 100 is lehet. Az összevont osztályokban tanítás viszont ritka, csak az igazán kis falvakban fordul elő.

Bábeli zűrzavar helyett

Beszélgésünk során többször visszatér a nyelvi probléma. Míg én kulcskérdésnek tekintem az oktatás nyelvét, *Thapa* úr ezt másként látja. Íme, az ő érvei: Nepálban nagyon sok nyelvet beszélnek, és némelyiknek nincs is írásbelisége. Az íráshoz mindenki a szanszkrit eredetű hindi ábécét használja. Ötvennél is többféle nyelven nem lehet tanárokat képezni és könyveket kiadni. Bizonyára kényelmesebb lenne anyanyelven tanulni – ismeri el, de ma már sok helyen keveredett népek élnek, ezért az anyanyelvi oktatás megszervezhetetlen. Nepál a múltban sok önálló királyságból állt, és csak körülbelül 200 éve alakult meg az egyesített nepáli állam. Az emberek azonosságtudatát növeli, ha van egy olyan nyelv, amelyen mindenkivel tudnak érintkezni. Mindez igaz és nyomós érv a nepáli nyelv mellett, de arra a kérdésre, hogy nem éppen a nyelvtudás hiánya tartja-e vissza a gyerekeket az iskolába járástól, ő sem tud megnyugtató választ adni. Van ugyanis tapasztalat arra – éppen a magyar falvakban –, hogy miután anyanyelven tanultak meg írni és olvasni a kisgyerekek, sokkal gyorsabban haladtak a nepáli nyelv tanulásával és váltak alkalmassá az iskolai követelmények teljesítésére. A dolognak van azonban politikai vetülete is. A hosszú idő óta elfojtott nemzetiségi lét miatt ma szinte minden törzs keresi a helyét a társadalomban, és ezzel együtt jár egy visszatérés a múlthoz, a törzsi identitáshoz. A megoldás nem könnyű, és lehet, hogy az érvekkel szemben az élet győz, mert tagadhatatlan, hogy leginkább az angol nyelvű tanítás terjed. Ma sokan azon gondolkoznak, hogy angolul kellene megírni a nepáli történelemkönyvet! Azt is el kell ismerni, hogy Nepálban a nemzetiségi kérdés háttérben nincs ott a gyűlölködés, a gyilkos bosszú a másik néppel szemben. Itt sokkal inkább a türelem, a másik elfogadása a jellemző. Ezt segíti a közös vallás is.

A nepáli „NAT”

Láttam néhány iskolát Nepálban, és úgy gondolom, hogy nálunk a század eleji tantermeket bemutató iskolamúzeumok is fényűző luxussal vannak berendezve a nepáli iskolákhoz képest, amelyekben valóban semmi sincs. Emiatt is különös tiszteletet éreztem nepáli kollégámat hallgatva. Igényes szakmai felkészültsége, tájékozottsága kiáltó ellentétben állt a szegényes anyagi, tárgyi viszonyokkal. Meglepetéssel hallottam elért eredményeikről. Az itthoni viharos NAT-viták után jó volt hallani, hogy milyen nemes egyszerűséggel oldották meg az állami irányítás mikéntjét. Alkalmazkodva az ottani viszonyokhoz, az Oktatási Minisztérium három szakaszra bontott syllabusz típusú tantervet és kézikönyvet adott ki, amely nem túl részletes, de az állami iskola tanárainak azt betartva kell tanítaniuk. A magániskolák saját maguk dolgozzák ki curriculum jellegű tantervüket. Ők a tanításban nagyfokú szabadsággal rendelkeznek. Az eredményt az állami vizsga méri. A tanulók valamennyi tantárgyból a három szakasz végén tesztet írnak,

amelyet pontokkal értékelnek. Év végéig 100 pontot lehet összegyűjteni. A továbbhaladáshoz az állami iskolában 32, a magániskolában 40 pont szükséges. A teszteket nepáli és angol nyelven is elküldik az iskoláknak. A tesztek anyaga egységes.

Az elemi iskolában a gyerekek nepáli nyelvet, írást, olvasást, matematikát és természettudományt, a 4. osztálytól angol nyelvet tanulnak. Rajz-, zene-, sportoktatás nincs a tantervben. A középiskolában ez kiegészül társadalomtudományi ismeretekkel. Az általános tantárgyakat a 7. osztály végéig tanulják. Ekkor választani lehet, hogy humán vagy reál ágon haladjanak-e tovább. Ettől kezdve tantárgyanként tanulják a biológiát, fizikát, kémiát, asztrológiát, illetve a humán tagozaton a történelmet, a földrajzot. Kötelező vallásoktatás nincs az iskolában, bár az irodalom szorosan kapcsolódik a valláshoz, mert a költők verseiket az istenekhez, az istenekről írják. A történelem keretében az élet dolgairól, a királyról, az ősokról, a vallásról és a kultúráról tanulnak. Nyolcadiktól a világ földrajzát és történelmét is oktatják, nem kis zavart okozva ezzel a diákoknak. A könyvek elvont eseményeket írnak le, így *Napóleont Szun Jat-szen*, majd *Gandhi* követi. Az időben és térben távoli események nehezen állnak össze egységes világképpé.

Kovácsnak, szabónak születni kell

A tizosztályos iskola általános képzést nyújt annak, aki elvégzi. Adódik a kérdés, mit csinál az, aki nem járja ki az iskolát, illetve az, aki elvégezte a 10. osztályt. Sok választása nincsen. Nepálban ugyanis nincs szakképzés. A középiskola után lehet jelentkezni egyetemre vagy főiskolára. Az állami egyetemen minden főbb tanszék megtalálható, tanárok, mérnökök orvosok, jogászok mind itt tanulnak, az öt évfolyamon összesen mintegy ötezeren. Kathmanduban van egy kisebb magánegyetem és egy főiskola, ezenkívül két másik főiskola az országban.

Középfokú szakképzés nincs. Aki szakmát szeretne tanulni, elmegy inasnak egy mester mellé. De tartok tőle, hogy ezek európai fogalmak, amit csak jómagam hallottam ki a magyarázatból. A valóságot inkább a kasztrendszer mutatja meg. A kasztba sorolás ugyanis foglalkozási ágak szerint történt. Pontosabban a kasztok számára előírták, hogy milyen foglalkozást űzhetnek, és ettől nem lehetett eltérni. Így minden gyerek a családban tanulta meg a szakmát. Ezen nemigen változtatott az sem, hogy a kasztrendszert hivatalosan eltörölték. Egy magasabb kasztbeli családfőt kérdeztem meg egyszer, mi történne, ha ügyes kezű fiúgyermek ötvös vagy faragó szeretne lenni. A fiatal apa gondolkodás nélkül válaszolta, hogy nem engedné. Ezért a bráhminok ma is papok, a kámiak meg kovácsok lesznek. Más a helyzet az újabb szakmákkal. Gépirónőt, titkárnőt, számítógép-kezelőt (!), mendedszert különböző tanfolyamokon képeznek ki, és láthatatlan rendje van annak, hogy kiből mi lehet.

A szakoktatás bevezetésére ma senki sem gondol.

Tani-tani

Nepáli kollégáinkat nem fenyegeti a munkanélküliség veszélye. A tanítással foglalkozók 50–60%-a még ma is képesítés nélküli. Egyre nagyobb azonban az igény a képzett tanítókra, tanárookra.

Az elemi iskolában tanítók számára középfokú képesítést írnak elő. A középiskolai tanároknak főiskolai, tanári tagozatú vagy egyetemi végzettséggel kellene

rendelkezniük. A magániskolákban az igazgató dönti el, hogy kit vesz fel, de jobb iskolába csak diplomával lehet pályázni. A tanárok minősítése angolszász mintára történik. A tanárokat szakok szerint képezik, és az iskolai tantárgyakhoz hasonlóan a reál vagy humán szak különül el, valamint a nyelv és a matematika.

Társadalmi megbecsülést kivívni Nepálban sem könnyű. A tanároknak kétféleképpen sikerülhet. Akinek magas fokú képzettsége van és a tanítás választott hivatása, azt elismerik a többi kollégával szemben, aki más okból sodródott az iskolába. Az állami „elismerés” mértéke viszonylagos. A közalkalmazottak, így a tanárok sem kaphatnak 6000 rúpiánál magasabb bért. Az átlagos fizetésük 3-5000 rúpia (kb. 100 USD) lehet. Ez az arány leginkább a század eleji magyarországi fizetési besorolásnak felel meg. A mérnökök, orvosok, bankárok ennél jóval többet, de a munkások, kiskereskedők jóval kevesebbet (1-2000 rúpiát) keresnek, a parasztek nem pénzért dolgoznak. Ez utóbbi tény a falvakban megnöveli a tanítók presztízsét, mert sokszor ők az egyedüli tanult emberek, akik ráadásul pénzt is kapnak.

Mielőtt a cikk írásába belekezdtem, azon gondolkodtam, hogy miért is írom meg tapasztalataimat egy távoli, egzotikus országról. Mi hasznosat találhat benne az olvasó, amiért érdemes elolvasnia? Tudtam, hogy írásom csak egy szakmai műltről szólhat, mert Európában már 2-500 éve megtörtént mindaz, ami Nepálban csak 30 éve.

Elgondolkodtam azon, mit is jelentett számomra Nepálban járni, és egyre az járt az eszemben, hogy mikor hazajöttünk, közeli ismerőseink mind azt mondták, hogy „jót tett nektek ez az expedíció, valahogy megváltoztatok”. Ezt a változást a világról való másként gondolkodás idézhette elő. Mi itt, Európában mindig valami hasznosat (lásd fent) akarunk csinálni és lehetőleg gyorsan. De vajon hová sietünk? A távolság már így is óriási! Vajon mit ér majd az előny? Hiszen mögöttünk vannak többen. Sokkal többen!